

הסיפא אוסרת גם ע"י קבלה, כי כך היא משמעות הלשון "לא תוכל", שאסרה התורה המינוי בכל אופן שהוא. ולפ"מ שנתבאר בדעת התוס' יוצא שבגר האיסור הוא רק ע"י מינוי משא"כ בנכרי האיסור הוא גם ע"י קבלה. ומעתה ניתן לפרש כחידושו של כנה"ג שמועילה קבלה בענין גר, ושע"כ לא קשה משמע"י ואבטליון שהיו גרים. אכן בנכרי אין מועילה קבלה כמשמעות לשון הכתוב "לא תוכל לתת עליך איש נכרי". וזה עפ"י העקרון של כנה"ג אם כי לא כפי דבריו בדיוק, שלעולם אין הבדל בין מינוי מלך לשאר מינויים, ועיקר החילוק הוא בין קבלת גר לקבלת נכרי.

אך כאמור כל זה שייך לפי שיטת התוס', משא"כ לפי הרמב"ם זה לא יתכן, כי כנ"ל לפי דבריו איסור הל"ית ד"לא תוכל" קאי על כל מה שנתרבה ברישא, וגם שאר מינויים הם באיסור ל"ית זה שהוא אפילו אם קבלוהו על עצמו וכנ"ל. ויוצא מזה שבנידון של נבחרים נכרים לכל השיטות אין מקום להכשירם מצד קבלת הציבור, כי לדעת הרמב"ם קבלת הציבור אינה מועילה בשום מקום, ואף לדעת התוס' ש"ל שמועילה הקבלה אין זה אלא בגרים. אבל בנכרים ממש גם לדעתם פסולים.

ח.

והנראה שיש לדון בנבחרים ע"ד הבחירות הנהוגות במדינה שהיא בחירה לזמן מסוים, ואין הבנים יורשים זכות האבות, שאין כאן לגמרי מתוכן שררה שהתורה דנה עליה. כי אין תוכן הנבחרים כיום בגדר מתן זכויות אישיות להם לשררה של הציבור, ואינם אלא באי כח הציבור ושליחיו לפעול מה שצריך לטובת הציבור. ואעפ"י שיש בידם כח להכריע וגם לכופף את המסרבים, אין זה ג"כ מכוח הזכויות שהוענקו להם, אלא החלטת הציבור הוא לפעול לטובת הענין הכללי גם כשהיחידים סובלים או אינם מסבימים. וכל הנכנס לכלל הציבור על דעת כן נכנס, והיחידים שהועמדו בראש ומחליטים מנקודת ראות זו הנם ממלאים שליחות הציבור, ובשמו פועלים ומכוחו הם עושים.

ומכיון שאינם אלא שליחים אין כאן גדר שררה כלל, כי מכח המשלחים הם יונקים את כוחם, ואין כאן אלא שררה שהציבור שורר על עצמו, ומגביל עצמו לטובתו ע"י שלוחיו שמסר להם ייפוי כח זה.

ובזה יבואר גם שאין סטיה מדין התורה בעצם התקנה שהנבחרים הנם מוגבלים לזמן מסוים וכן אינם מורשיים מינויים לבניהם אחריהם, ולכאורה הרי זה נגד הדין שפסק הרמב"ם (פ"א ממלכים ה"ז): כל השררות וכל המינויים שבישראל ירושה לבנו ולבן בנו עד עולם. אלא שזה אמור כשמוסרים לו זאת בגדר שררה שאז זוכה בזה ושוב אין הדבר בידי הנותנים לסלקה אולם בנידון שלנו אין מוסרים לו מעיקרא שררה ושלטון אלא בשם של המוסרים הוא עושה מה שעושה, ועל כן יש אפשרות להגבילו בזמן, ואין גם מקום לדיני ירושה בזה.

ודבר זה מבואר בשו"ת מהר"ם שיק (חו"מ סי' י"ט) ש"כ וז"ל: "כל צבור וצבור במקלות בני"י הם כשותפים וכו' אבל כדי שלא יהא הדבר כקדירה דבי שותפי ויהי זה מושך לכאן וזה מושך לכאן וכו' ולזאת המנהג בכל תפוצות ישראל לבחור להם טובי העיר, ולהם מסרו זכות שלהם וכו'".

הרי שעמד על תפיסה זו בבחירת טובי העיר שהיא מגדר ב"כ הציבור שהם שותפים ועשו את טובי העיר כשלוחיהם. ולכאורה הדבר ברור ובאין כונתו באלה מטובי העיר שיש להם גדר שררה, כי אז מה מקום לדבר כאן על עניני שותפות, ומסרו להם הזכות כדי שלא יהא הדבר כקדירה דכי שותפי. אלא כונתו לפי המנהג בטובי העיר שאין מוסרים להם זכות שלטון אלא לפעול רק בשם הציבור ולטובתו, אז הוא שיש לראותם כב"כ הציבור שהם שותפים בדבר עם זכויות שוות לכל אחד.

ומעתה נראה פשוט שכשם שאם יש עסק משותף ליהודים ונכרים אפשר לסדר חלוקת תפקידים ביניהם, באופן שהנכרי יטפל בניהול העסק ובתור שכזה יתן הוראות ויקבע לכ"א את סדר פעולתו וכיו"ב, ולא נראה בזה משום ענין של שררה, כי אינו אלא ב"כ השותפין ובשם הוא נותן הוראות, כמו כן בשותפות הגדולה יותר של ניהול עיר ומדינה, אין משתנה התוכן היסודי של זכות הנבחרים, שאינם מקבלים שררה, ואינם אלא שליחי צבור המצווים ועומדים לפעול לטובתו, ובתור שכאלה נמסרו להם זכויות מיוחדות. ומ"מ אין בגדר זכויות אלה משום שררה אלא כל פעולתם בתור שליחים, שאין שום איסור למנות כשליחים גם את הנכרים.

בסיכום הדבר: נראים הדברים שלפי הדרך המקובלת במדינה של מתן הסמכויות לנבחרים למוסדות ניהול מקומיים או כלל מדיניים, שתכנה מתן ייפוי כח בתור שליחי הציבור לפעול במקומו ולמענו, ואף זו ניתנת רק לזמן מסוים ובתנאי שהנבחר ימלא את תפקידו באופן נאות, אין בזה משום שררה שאסרה תורה לתת לנכרים.

וראוי להביא בזה דברי החינוך (מצ' תצ"ח) ש"כ בטעם מצוה זו: שורש המצוה ידוע כי מהיות הממונה לראש ולהכניע לכל ככל אשר ידבר, צ"ל עכ"פ מזרע שהם רחמנים בני רחמנים כדי שירחם על העם שלא להכביד עולם בשום דבר מכל הדברים ויאבה האמת הצדק והיושר. בידוע לכל שהוא ממשפחת אברהם שיש בה כל טובות אלו, וכענין שאמרו חכמי הטבע שטבע האב צפון בבניו. עכ"ל.

פירוש הדבר שיש חשש שמינוי שררה לנכרי ינוצל ע"י שלא כראוי. וגם לטעם זה יש מקום למשי"כ, שכל כהונתו מוגבלת ואין חשש שינצל זאת באופן שיזיק לציבור, ממילא אין האיסור קיים.

סימן יג : בדבר מפקד האוכלוסין

בשנת תשכ"א, הועבר ע"י ממשלת ישראל מפקד אוכלוסיה של יהודים ושאנים יהודים במדינה. כפי שהוסבר, נעשה הדבר לשם קבלת ידיעות מדויקות על המצב בדיוור, בתעסוקה, מדת צפיפות האוכלוסין בחלקים השונים של הארץ, שיש בזה נחיצות לשם הכנסת התיקונים הדרושים לשפור התנאים הכלכליים והבטחוניים של היישוב.

בקרב צבור שומרי התורה נתעוררה בקשר לכך, השאלה, אם מפקד יהודים מותר לפי התורה. נשמעו דעות שונות, זה בכה וזה בכה. בעתונות הובאו דעות שונות בשם כמה מגדולי התורה בארץ. וכן נתפרסמו כמה מאמרים מחכמי התורה לחיוב ולשלילה. נתקיים גם דיון בשאלה זו במועצת הרבנות הראשית לישראל, שהכריעה להקל. אולם מכיון שבפרסומי העתונות, כטבע הדברים, הובהרה השאלה רק למקוטעין, ננסה כאן, בע"ה, לברר ביתר היקף, עפ"י מקורות ההלכה.

המקורות: בתורה: ר"פ כי תשא לר"פ במדבר מפרשי התורה שם, ובמיוחד: רש"י רמב"ן ר"י אברבנאל, אדרת אליהו להגר"א, המלבי"ם בני"ך: שמואל-א יא ח; שם טו ד; שמואל ב כד: דבה"י א כא.

בגמרא: ברכות סב ב (בחטאו של דהע"ה); יומא כב ב; רמב"ם פ"ד מתו"מ ה"ד.

שתי תשובות הדנות בשאלה מעין זה מאת הגאונים: התת"ס ובעל פאת השלחן, שנתפרסמו בס' היוכל לר' ב"מ לויין ז"ל, ירושלים ת"ש.

פתיחה

אמר ר' אלעזר: כל המונה את ישראל עובר בלאו, שנאמר (הושע ב): והיה מספר בני ישראל כחול הים אשר לא ימד. רב נחמן בר יצחק אמר: עובר בשני לאוין. שנאמר: לא ימד ולא יספר.

אמר ר' שמואל בר נחמני: ר' יונתן רמי: כתיב והיה מספר בני ישראל כחול הים, וכתיב 'אשר לא ימד ולא יספר'! - לא קשיא, כאן בזמן שישראל עושין רצונו של מקום, כאן בזמן שאין עושין רצונו של מקום. (יומא כב, ב).

דרשתו של ר' יונתן נראה שהיא **חולקת** על דרשתם של ר"א ורב נחמן בר יצחק, שלדעתם למדנים מכאן איסור ספירה, בלאו או בשני לאוין (וזהו כנראה נימוקו של הרמב"ם שלא הביא להלכה האיסור למנות את ישראל, אלא מן הכתוב אצל שאול).

אולם דרך דרש זה של ר' יונתן נראה לכאורה שהוא מנוגד ואינו מתיישב ב**פשוטו** של מקרא. הן לשון הכתוב מוכיח שסופו של מקרא מתיחס על ראשו, כיצד יתכנו איפוא שני הפכים - "עושין" ו"אין עושין" בנשימה אחת - "מספר" - "אשר לא יספר"?

נראים הדברים שר' יונתן בא להעמידנו כאן על ענין זה של **איסור** הספירה, לקרב אל השכל את הדבר שנראה מתמיה לכאורה, שפעולה **טכנית** של ספירה יש בה בכדי להשליט נגף ח"ו בישראל. מה הסכנה בספירה תמימה, שאינה באה לחדש כלום, ואינה אלא **מגלה** מספר **הקיים** ועומד, גם אם אין נוקבים אותו במפורש? והוא מלמדנו בדבריו הקצרים והסתומים, שאכן המספר והספירה הנם דבר שאין לזלול בו כלל. אם תמצוי לומר, הרי מסביב לשאלה זו נטוש המאבק בין ישראל לעמים - כבשה **אחת** בין **שבעים** זאבים!

דוגמת האב הראשון - "אברהם העברי", שהוא מעבר מזה, **והעולם כולו** מעבר מזה, כן הבנים -- "לא מרובכם מכל העמים וכו' **כי אתם המעט** מכל העמים". "יכ"י בלשון "דהא" (רש"י שם), בגלל זה שאתם המעט!

ובכל מקרה של התנגשות בין ישראל לאומות העולם שמים הללו האחרונים את הדגש על **המספר**. עם **קטון** מול **עולם** גדול, מדינה קטנטונת ודלה מול ארצות עתירות נכסים, משופעות בעושר, מבורכות במשמני ארץ וטל שמים... "מי יקום יעקב כי קטן הוא".

לעומת זאת היהדות עמלה תמיד להעלות במשקל שכנגד את **התוכן** הפנימי, את **המהות** הרוחנית את **הכוח** העצור בפנימיות העם הזה, אשר **איננו** נמדד במספר ובמנין, אשר איננו **בגדר** מנין ומספר. היהדות מעמידה את דוד מול גלית! הרועה בקלע האבן מול הענק אשר "גבהו שש אמות וזרת, ומשקל השריון חמשת אלפים שקלים נחושת, וחיץ חניתו כמנור אורגים ולהבת חניתו שש מאות שקלים ברזל"...

אם נבוא להעמיד **כמות** מול **כמות** כי אז תהיה תמיד ידונו על התחוננה. סוד עמידתנו בזה שאנו מלמדים **שלא הכמות היא הקובעת**, שקצת מן האור דוחה הרבה מן החושך, "לא בחיל ולא בכח כי אם ברוחני". "אל תיראו את עם הארץ, כי לחמנו הם, סר צלם מעליהם וה' אתנו" עונה יהושע וכלב על טענת המרגלים: "ושם ראינו את הנפילים ונהי בעינינו כחגבים, וכן היינו בעיניהם" והמרגלים לא שיקרו! הם רק **טעו**. הם העריכו את הכל לפי ראות **העין**, - "ונהי בעינינו כחגבים וכן היינו בעיניהם... יהדות מלמדת להעמיד את **האיכות** מול **הכמות**; מול החרב והחנית והכידון את שם השם צבאות; מול ים הטומאה, את פך השמן חתום בחותמתו של כהן גדול; מול הגבור לוכד עיר את הגבור האמיתי - המושל ביצרו....

כן היה מאז וכן יהיה. גם היום לא נתמודד עם הגויים בריבוי אוכלוסין, בחיל מול חיל, בשריון מול שריון, במטוס מול מטוס ובצוללת מול צוללת. המאבק שלנו נטוש על קביעת האמת, אשר נתאמתה פעמים אין ספור בתולדות ימינו, שלא המדה קובעת ולא המספר - כי על כן **המספר הנהו האויב מספר א' שלנו!**

"והיה **מספר** בני ישראל", ודאי שגם לנו יש מספר. באשר אין מספר אשר לא יהיה לו מספר. גם כוכבי השמים מספר להם -- "המוציא **במספר** צבאם, לכולם בשם יקרא". אולם ראיית המספר בתור **ערך מכריע** זה יתכן רק כשח"ו "בזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום"; כשאנו שוכחים את מהותנו, כשהננו מתפתים לתפיסת השקר של הגויים, אשר יראו לעינים, ולמדה ולמספר. אולם, "כשישראל עושין רצונו של מקום", כשאנו מכירים את מהותנו, כשאנו מגלים את עצמיותנו, כשאנו מפתחים את המיוחד שבנו, כי אז - אין מספר, "אשר לא ימד ולא יספר", כי האיכות לא תמדד במדה ובמספר, כי ה"יבכוח" הישראלי אין לו גבול ואין לו תכלית....

"והיה **מספר** בני ישראל וכו' אשר לא ימד ולא יספר". מדה אשר לא תמדד, **מספר** אשר לא יספר!

אלה הדברים שאר אנו למדים מר' שמואל בר נחמני בשם ר' יונתן! מה מבהיקים הם לפי זה דברי המדרש (שיובא להלן בדיון ההלכות): כל זמן שנמנו ישראל לצורך - לא חסרו, שלא לצורך - חסרו. שכן רק המנין שהוא **שלא** לצורך, כלומר שלא לשום צורך אחר, הנהו לצורך **המנין** עצמו, מבחינת **החשבתו**. מבחינת הראיה בו ערך מכריע, וזהו המסוכן ביותר בשבילנו, וכאן הנגף ח"ו.

ישמשו נא הדברים כפתח עינים בהכנסנו לדיון ההלכותי של שאלה זו, וה' יהא בעזרנו.

א.

כתב רש"י על הפסוק "כי תשא את ראש וכו' (שמות ר"פ כי תשא): כשתחפוץ לקבל סכום מנינם לדעת כמה הם, אל תמנם לגלגולת, אלא יתנו כל אחד מחצית השקל, ותמנה את השקלים ותדע מנינם. וב"שפתי חכמים" מביא ע"ז פי' הרא"ם וז"ל: והא דנקט רש"י לשון שלילה - אל תמנם לגלגולת ולא נקט לשון חיוב, ולומר: כשתחפוץ וכו' יתנו כ"א מחצית השקל ותדע מנינם כמו שנאמר בקרא, לומר - לא שהוא מצוה למנותם כדי שיעשו האדנים, אלא תחבולה שלא ישלוט בהם עין הרע. והוא הדין **על ידי דבר אחר חוץ מחצאי שקלים יכול היה למנותם**, אלא שע"י חצאי שקלים יעשו מהם אדנים, ואגב חדא -- תרתי. ע"כ.

כונתו לפי נוסח זה נראית ברורה, שעיקר הקפדת התורה על המנין אינה אלא כשמונה לגלגולתם, וע"כ כל שמונה ע"י דבר אחר ה"ז מותר. ולא נזכרו בענין חצאי השקלים אלא משום **שממילא** הוצרכו לתת באותה שעה תרומה מחציה"ש לצורך **האדנים**, אמרה תורה שדרך אגב יוכל גם למנותם - אגב חדא, תרתי.

ב.

כביאור הנ"ל בדברי הכתוב, ששני ענינים שונים נזדווגו כאן - המפקד, שאינו קשור במחצה"ש בדוקא, אלא בעיקר שלא ימנו לגלגולת, ומחצית השקל שחיובו עצמי, אם לצורך האדנים בתור צורך שעה, ואם במחצה"ש של קרבנות שחובתו מדי שנה, יוצא ברור גם מתוך השאלות (שמות סד), וכפי שדייק הגאון הנצי"ב זצ"ל בהעמ"ש. השאלות הביא ללמוד "חיוב של הבאת שקלים לביהמ"ק מדי שנה מן הכתוב "כי תשא את ראש". והנצי"ב עמד בזה, שלכאורה החיוב לדורות יוצא מפסוק "זה יתנו" שכתוב אח"כ. ופירש הנצי"ב וז"ל: ה"פ דקרא, בשעה שיתנו צריכים לזהר שלא יהיה נגף, ע"כ יתנו **את המחויב ליתן כופר נפש בלא מנין** ג"כ, וטוב שיתנו בשעת המנין להנצל מהנגף. עוד יש חיוב עליהם שכל העובר על הפקודים מבן עשרים שנה ומעלה יתן מחצה"ש לאדנים, **ואחד משני החיובים יתנו בשעת המנין** ע"כ.

הרי לנו ג"כ כנ"ל שהכופר נפש נזכר כאן בפסוק שלא בקשר עם המנין כלל, וממילא אין לנו ראייה בנוגע להקפדת על המנין אלא שלא ימנו לגלגולתם, אבל כל שהוא ע"י דבר אחר, אין קפידא.

[ואעפ"י שב"העמק שאלה" עצמו שם בא"ד נראה שלא הבין כן, שדקדק שם מכאן שלא כהמג"א שכתב: דמי שמתענה לשם תשובה ואירע לפניו תענית-צבור שאינו עולה לו, משום שדבר שבחובה אינו בא אלא מן חולין. ובהעמ"ש שם דחה דבריו מניד"ד שמחצה"ש עולה לו לכאן ולכאן. אך לפי דברינו אין רא"י כלל מניד"ד, כי מצד איסור המנין אינו מחויב במחצה"ש בדוקא, ועיקר הקפידא שלא ימנו לגלגולת, א"כ אינו דומה לניד"ד דהמג"א כלל].

ג.

אכן אעפ"י, אין נראה לפרש כן ברש"י. כי שם להלן עה"פ "לכפר על נפשותיכם" פירש"י: שלא תנגפו ע"י המנין. הרי לנו שבכדי שלא ינגפו ע"י המנין צריכים כפרה, וזהו רק ע"י השקלים, כי כל שמונה ע"י דבר אחר איך זה יכול לשמש כפרה. אמנם שם מביא רש"י גם פירוש אחר, שלפיו מה שנאמר כאן "לכפר" אינו מתיחס על תרומת האדנים, אלא על תרומת מחצה"ש הניתנת מדי שנה לצורך הקרבנות, ואינה קשורה עם המנין כלל. ואף פי' ראשון יש לומר שהוא מכוון למה שאמרו בגמרא, ברכות סב: על הפסוק שנאמר לענין ספירת דוד (דה"א א, כו): "ובהשחית ראה ה' וינחם". מה ראה? כסף הכפורים ראה, שנאמר: ולקחת את כסף הכפורים וכו'. ופירש"י שם: שנתן במנין ראשון של ישראל למשכן, והוא כיפר על מנין זה וכו'. ולכאורה, הרי לזמנו נצרך ואיך יכפר על חטא דוד? אלא שבאמת לזמנו לא נצרך, שהרי לא נמנו לגלגולת אלא ע"י דבר אחר, אלא ששימש כפרה לזמן שהוצרכו לה, והיינו לימי דוד. אולם כל זה נראה דחוק ולא נתפרש ברש"י. ועיין עוד רש"י ר"פ במדבר (א. ב): לגלגולתם, **ע"י שקלים, בקע לגלגלת**. ומתוך שכתב בפירוש **שקלים**, והאריך עוד בביאורו - בקע לגלגלת, נראית דעתו ברור, שאין היתר למנות אלא ע"י מחצה"ש דוקא, בכדי שישמש גם ככפרה. וכן נראה גם דקדוק לשון הרמב"ן שם בדיונו על חטאו של דוד, אם לקח מהם שקלים או לא, ולא הזכיר הרמב"ן בשום מקום מנין ע"י דבר אחר, רק ע"י שקלים בלבד. (וכן לא הזכיר בכל א"ד הסוגיא דיומא, שתובא להלן בע"ה).

ד.

ועיינתי בגוף המקור של הרא"ם שממנו הועתקו הדברים בשפ"ח הנ"ל וראיתי שיש כאן שינוי **לשון**, ולענ"ד גם שינוי **הכונה**. וזה לשונו שם: ומה שהאריך (רש"י) לומר אל תמנם לגלגלת בשלילה וכו' הוא כדי להודיע שכונת הכתוב בקבלת מנינם עפ"י מנין חצאי השקלים, אינו אלא כדי שלא ימנם לגלגולתם ותשלוט בהם עין הרע, והוא דרך תחבולה. לא שהיא מצוה בפני עצמה כדי שיעשו מהם האדנים, אלא כדי שלא ימנו לגלגולתם וה"ה ע"י דבר אחר חוץ מחצאי שקלים. אלא מפני שע"י חצאי שקלים - יעשו מהם אדנים, ואגב חדא - תרתי. עכ"ל.

ועפ"י הדברים האלה נראית כונתו **הפוכה**, ובא **להוציא** ממה שהיה אפשר לומר שמצות האדנים היא מצוה בפני"ע, אלא שהיא מנוצלת דרך אגב גם לצורך המנין, ואילו למנין עצמו אין קפידא איך ימנו, ובעיקר שלא ימנו

לגלגלת. באמת אין הדבר כן, אלא עיקר מה שהוצרכו למחצה"ש הוא מצד המנין עצמו ודרך אגב נוצל הדבר לאדנים.

ולפי"ז, הרי זה מתאים עם דברי רש"י עה"פ "לכפר" שהבאנו לעיל. ולא מצינו היתר למנין אלא ע"י מחצה"ש. (וכמובן שלפי"ז, בכל מקום שנצרך מחצה"ש אינו אלא בשיעור שקבעה תורה ולצורך המקדש והקרבות בדוקא, ולא ששייך לתת במקום זה תרומה בתור צדקה לעניים).

ה.

וכמה זה תמוה, שבסוגית הגמרא ביומא כב: בענין הפיס במקדש שהיה ע"י הוצאת אצבעות, מסבירה הגמרא זאת עפ"י דברי ר"י שאסור למנות ישראל אפילו לדבר מצוה, ומוכיחה זאת משאול המלך שפקדם בבזק ובטלאים. וכן מביאה שם עוד לאיסור המנין מכתובים בהושע. והנה מתעלמת הגמרא מפרשה זו שבתורה שלפיה אסור המנין ומביאה במקום זה דיוקי כתובים מדברי קבלה. וכן הרי לפי רש"י אין היתר מנין כ"א ע"י מחצה"ש בדוקא, ואילו בסוגית הגמרא יומא יוצא שכל שהוא ע"י דבר אחר מותר.

בתמיה ראשונה עמד המהרש"א וכתב בזה וז"ל: "י"ל דאיכא לפרושי דלקח מהם חצאי שקלים לכפרה על שחטאו בעגל, כמש"כ לכפר על נפשותיכם, ולהגן בכך עליהם שלא יהיה בהם נגף וכו'. לפי דברי המהרש"א הללו נראה לבאר גם הערתנו השניה, שהכתובים בכי תשא מכילים בתוכם שני ענינים: דין לשעה ודין לדורות. עצם איסור הספירה לגלגלות קיים לדורות, ואילו הצורך במחצה"ש שגם הוא בדוקא נאמר אינו אלא לאותה שעה לכפר על חטא העגל, ואילו הכתובים בשאול ובהושע, היינו אומרים שכל הדין של איסור ספירה אף הוא אינו אלא לשעה. אולם כתובים אלה מלמדים אותנו שרק דין מחצה"ש נאמר לשעה, אבל האיסור לספור לגלגלות קיים גם לדורות, ומיושב לפ"ז מה שהסוגיא ביומא לא הביאה הכתובים דבכי תשא, שכן רק מדברי נביאים אנו שומעים הפירוש הנכון של הכתובים בכי תשא. ולפי"ז מובן גם מה שמסיק רש"י עה"פ "לכפר", שמחצה"ש בא לכפרה, כי לאותה שעה שהיו צריכים לכפרה על חטא העגל היה נצרך מחצה"ש בדוקא לכפר. ולפי"ז לדורות אי"צ באמת מחצית השקל, וכל שהוא ע"י ד"א הרי זה מותר.

ו.

אכן, יש להעיר ע"ז ממה שאמרו בגמרא ברכות סב ע"ב, לענין דוד: א"ל הקב"ה לדוד: מסית קרית לי? הריני מכשילך בדבר שאפילו תנוקות של ב"ר יודעים אותו דכתיב כי תשא וכו'. מיד ויעמוד שטן על ישראל וכתוב ויסת את דוד בהם לאמר לך מנה את ישראל, וכיון דמנינהו לא שקל מינייהו כופר, עכ"ל.

הרי שהגמרא רואה שדוד המלך ע"ה נכשל בזה שלא לקח כופר, והיינו מחצה"ש, וכן רואה ואת הגמרא כדבר פשוט, שתשב"ר יודעין אותו. ואילו לפי המהרש"א הרי לדורות אין צריך לכופר דוקא, שזה לא נאמר אלא לשעתו, וזה שגם לדורות צריך עכ"פ מנין ע"י דבר אחר, זה אינו כל כך פשוט, שהרי אילו הכתובים לענין שאול ואלה שבהושע, לא היינו יודעים זאת. וע"י רמב"ן כי תשא, שפירש שטעותו של דוד היתה, שחשב שהאזהרה בכי תשא לא נאמרה אלא לשעתה. אולם הניחא אם לפי האמת של הפרשה נאמרה לדורות, אך לפי האמור הרי זה נכון שלכה"פ במה שנוגע לענין מחצה"ש אינו אלא דין לשעה, א"כ חילוק זה אינו ניתן להלמד אלא מתוך דברי קבלה, ואיך אמרו ע"ז בגמרא שתשב"ר יודעין אותו?

ז.

ונראה ביאור הדברים עפ"י הרא"ם שם בהמשך הענין, שהקשה ממה שמצינו, עוד לפני כן, שפקד דוד את העם (שמו"ב יח) ולא היתה בהם מגפה, אדרבא הצליחו ונצחו במלחמה? ותירץ בזה: ושמא י"ל שמה שהמנין שולט בהם (עין הרע) אינו אלא כשנמנים כל ישראל ביחד, כדכתיב: כי תשא את ראש בני ישראל לפקודיהם וכו'. אבל כשמונה מקצתם אין בכך כלום. ולפיכך כשמונה דוד את כל ישראל ואת כל יהודה שלט בהם עין הרע, ובא עליהם הדבר. אך כשמונה את העם אשר אתו בלבד, לא שלט בהם ע"ה והלכו ונצחו במלחמה. ע"כ.

דברים אלו של הרא"ם אעפ"י שנאמרו בלשון "שמא" הם קילורין לעינים בהבנת דעת רש"י בענין. ואעפ"י שהגאון בעל פאת השלחן כתב עליו: "שזה דחוק, דאסור למנות ישראל אף לא כולם כנראה גבי פיס", לעני"ד הסוגיא דפיס משמשת, אדרבא, סייעתא לדבריו. כי באמת ספירת כל ישראל היתה רק בימי דוד. משא"כ אצל שאול שלא מנה אלא את אלה שנענו ובאו לקריאה ולא היה זה אלא מספר חלקי מכל ישראל ויהודה, מבן עשרים שנה ומעלה, כפי שאפשר להוכיח מהשואת המספרים שנאמרו שם למספר שבטי ישראל כפי שהתפקדו במדבר. ועל כן בזה לא נאמרה האזהרה שבכי תשא, וביזה אין באמת סכנת הנגף. וכך גם הדבר מסתבר, כי מה שייך עין-הרע בספירת מספר מצומצם של אנשים?

אכן מענין הפייס, שהיו סופרים רק ע"י האצבעות, מוכיחה הגמרא שגם באופן זה יש איסור, אלא שהוא איסור אחר ולא מקרא דכי תשא: ולמדנו זאת מהא דשאול, שגם שם לא היה באיסור מכוח הפרשה דכי תשא, ואעפ"י פקדום רק ע"י דבר אחר. באופן שיש שני מיני איסורים בספירה: האחד מצד עין הרע וחשש הנגף, וזהו רק בספירת כל ישראל, ולא הותר אלא ע"י מחצה"ש כופר נפש. וביזה הוא שדנה הפרשה בכי תשא. ויש איסור נוסף לענין מנין חלקי, כפי שנלמד משאול ומהכתוב בהושע, ולא מצד עין הרע ואף לא מצד חשש של מגיפה, אלא איסור עצמי: אכן בזה אין צורך לכופר נפש שהרי אין כאן חשש סכנה כלל, וע"כ כל שהוא ע"י דבר אחר הרי זה מותר. וכזה היה אצל שאול, וכן מה שנלמד משם לענין הפייס במקדש. ודוד אמנם גם בפעם ראשונה נכשל באיסור של דברי קבלה (כי לכתובים בכי תשא אין זה שייך וכנ"ל), אולם לא היה שם שום שייכות לנגף, ע"כ אין תימה שהצליח במלחמה. או אולי ספרם ע"י ד"א, ואעפ"י שלא נזכר מזה, אכן בצורך במחצה"ש טעה דוד שאינו אלא לשעה.

ולפי"ז הכל מיושב : שהאזהרה שבפרשת כי תשא היא אמנם אזהרה לדורות, וגם לדורות אין דרך של היתר אלא ע"י מחצה"ש דוקא, כי כל מקום שיש חשש ע"י, יש חשש נגף וצריך כפרה. וזהו שאמרו בברכות סב: הני"ל שדוד נכשל בדבר שתשב"ר יודעין אותו שלא לקח כופר למרות שספר את כל ישראל ביחד.

אכן הסוגיא ביומא, כיון ששם הדיון רק על ספירה חלקית, אין לזה שום שייכות לכתובים בכי תשא, אלא שמביאים ראייה משאול להוכיח שגם בכה"ג קיים איסור, כל שסופרם לגולגולת ממש, אולם ע"י דבר אחר מותר וכנ"ל.

ח.

ביסוד זה של הרא"ם נראה שיתבארו לנו דברי רש"י, שפירש במש"נ אצל שאול "ויספרם בטלאים": "לפי שאסור למנות את ישראל שנאמר בס': "לא יספר מרוב". אסמכתא זו שמביא רש"י מהכ"י בבראשית לא מצינו בחז"ל, ובש"ס יומא לא הביא אלא הכתוב בהושע, ופשטות הכתוב בבראשית לא מוכיחה באמת שלאסור נאמרה, א"כ דברי רש"י תמוהים לכאורה. אכן לפי הני"ל כונת רש"י מובנת, שהרי צריך למצא מקור בדברי תורת משה לאיסור זה שאנו למדים מהא דשאול ומהושע, שהרי אין נביא רשאי לחדש דבר מעתה. ולומר שלמדים מכי תשא, לכה"פ לענין הצורך למנותם ע"י דבר אחר בדוקא, כפי שיוצא מהמהרש"א הני"ל, לא ס"ל לרש"י, מצד הקושי שצינו לעיל. משום כך פירש שהמקור בתורה נלמד מהכתוב בבראשית, ומהכתובים שבשאול ובהושע אנו למדים שכתוב זה לא רק לברכה נאמר, כי אם גם לאיסור.

הרי יוצא לנו מכאן מפורש דעת רש"י שאין ללמוד לנידון דיומא מפרשת כי תשא, והוא ע"כ ע"י חילוק של הרא"ם, ששם לא נאמרה האזהרה אלא כשסופר כל ישראל יחד.

ט.

כל הדברים דלעיל אמורים לפי שיטת הגמרא שלנו בברכות סב: וכנ"ל. אכן שיטת המדרש היא אחרת. והוא המד"ר במדבר שהובא בדברי הרמב"ן שם: כל זמן שנמנו ישראל לצורך לא חסרו, שלא לצורך חסרו. איזה זמן נמנו לצורך? בימי משה בדגלים ובחילוק הארץ. שלא לצורך - בימי דוד. דעה זו היא בניגוד לגמרא ברכות שנכשל במה שלא לקח כופר, והוא דבר שתשב"ר יודעין אותו, אלא שבכלל לא הותרה הספירה שלו, לפי שהיתה שלא לצורך. והם הם שני פירושי הרמב"ן, שבשמות פירש אליבא דגמרא דידן, שלא לקח כופר. ואילו במדבר הכריע שמפשטות הענין מסתבר יותר כהמדרש ולא טעה דוד, ועכ"פ יואב שהתנגד לו, ודאי לא טעה, אלא מצד זה שבכה"ג בכלל לא הותרה הספירה.

ולפי שיטה זו אין לנו הכרעה ביחס לחילוק הש"ס שלנו (לפי שיטת רש"י הני"ל) שכל עיקר לא נאמרה פרשת כי תשא אלא בספירת כל ישראל, ואילו ספירה חלקית שאף היא אסורה, נלמדת ממקור אחר, ולא מצד סכנה, וכהא דפייס ולעולם כשסופרים כל ישראל לדורות כשהוא לצורך, עכ"פ לא הותר אלא ע"י מחצה"ש דוקא. או שנאמר כחילוק המהרש"א שמחצה"ש רק לשעתו נאמר, ואילו לדורות ילפינן מפרשת כי תשא עצמה, שאסור אם לא ע"י דבר אחר.

ואם נאמר כאופן הב', תתורץ הערת בעל פאת השלחן בחילוק הרא"ם מהפסיקתא (פס"ר סי' יא, ילקוט סוף שמואל) שיואב כשהלך למנותם "היה משלח למי שיש לו בנים, לך והטמן וספור מה שאתה מבקש, ומה שהיה אומר היה כותב", ומכאן שספירה זו אעפ"י שהיתה בדילוג וע"י הכתב בכ"ז נענשו, כי יש לומר שהפסיקתא הולך בשיטת המד"ר, וכל שהוא שלא לצורך, גם כשסופר בדילוג וע"י דבר אחר, ג"כ אין היתר.

אולם מלשון הרמב"ן במדבר שפירש עפ"י המדרש, ומ"מ לא הזכיר בדבריו כ"א ספירה ע"י שקלים שדוד ספר ע"י השקלים, נראה שאינו נוטה למהרש"א לחלק בזה בין לשעה ולדורות, וגם לצורך לא הותר אלא ע"י מחצה"ש דוקא. ומכאן שמוכרח החילוק בין סופר כולם לסופר מקצתם, דאל"ה קשה משאול, וכן מפיס שהותר ע"י דבר אחר? אך באמת לק"מ מהפסיקתא, כי מהפסוקים סוף שמואל מוכח בבירור שיואב הביא מספר מלא של כל ישראל, ואף אם אולי חלק לא רשמו, היה זה מיעוט דלא מינכר, כלשון הכתוב שם: ויתן יואב את מספר מפקד העם אל המלך, ותהי ישראל שמנה מאות אלף איש חיל שלף חרב ואיש יהודה חמש מאות אלף איש. וכיון שכן, ודאי היה זה בכלל האיסור כי היתה ספירה שלא לצורך, שבזה לא הותר גם ע"י שקלים, לשיטת המדרש.

בסיכום הדברים: ספירה חלקית, שאינו מונה את כל ישראל יחד והיא לצורך, מותרת ע"י דבר אחר לכל הדעות, הן לפי הש"ס דילן והן לפי המדרשים. ספירת כל ישראל מותרת לפי הש"ס דילן רק ע"י מחצה"ש, ובכה"ג נראה שהיא מותרת גם כשהיא שלא לצורך. ולדעת המדרש, כל ספירה שלא לצורך אסורה אפילו ע"י מחצה"ש, אכן לצורך מותר גם ע"י דבר אחר, אלא שלא ברורה דעת המדרש אם באופן זה מותרת גם ספירת כל ישראל, או שאז צריך ע"י מחצה"ש בדוקא.

ואשר למובן "לצורך ושלא לצורך", יתבאר זה להלן בע"ה.

י.

שיטה אחרת בביאור הסוגיא ביומא נראית יוצאת בדעת התוס' רי"ד, וז"ל שם: אסור למנות ישראל, אפילו לדבר מצוה, פירוש לדבר שבקדושה, צריך שיפקד ע"י דבר אחר. אבל שלא לדבר מצוה. אפילו ע"י דבר אחר אסור, שאם יועיל ע"י ד"א שלא לדבר מצוה, למה נענש דוד כשמנה את ישראל והיה דבר בישראל, ימנה אותם ע"י ד"א? ולמה לא עשה יואב וכל הסנהדרין ע"י דבר אחר, ויתנו המספר לדוד וכו'. אלא לאו, שלא לדבר מצוה אסור למניתם אפילו ע"י ד"א. ומעשה דדוד שלא לדב"מ היה, שלא בשעת מלחמה למנות עליהם שרי צבאות, ומפני זה נענש. ע"כ.

[מה שהזכיר בראש דבריו: "לדבר מצוה, פירוש לדבר שבקדושה", נראה ברור שאין כונתו לחלק בין דבר מצוה לדבר שבקדושה, שזו מנין לו? והרי בשעת מלחמה למנות עליהם שרי צבאות מותר, כמפורש בסוף דבריו, ולא מצינו שמלחמה היא דבר שבקדושה. וכן בכל אריכות לשונו חזר כמה פעמים על ביטוי דבר מצוה, והוא כפי לשון הגמרא יומא, ולא הזכיר דבר שבקדושה כלל. וכונת דבריו נראית, שדייק מסוגיא דילן שאין להבחין בין דבר מצוה רגיל לדבר שבקדושה, ואפילו דבר שבקדושה כגון המנין לצורך הפייס של הקרבנות גם הוא לא הותר אלא ע"י דבר אחר. אבל ע"י ד"א שהותר, ודאי לכל דבר מצוה הותר, ומנין דדוד לא היה בו דבר מצוה, וכלשון המד"ר, שספירת דוד היתה שלא לצורך, וכהסבר הרמב"ן שהיתה רק "לשמח לבו שמלך על עם רב". ויותר נ"ל שכונתו באופן הפוך, והיינו שהוקשה לו לפי מה שמסיק שרק לדבר מצוה הותר המנין, א"כ למה הותר הפייס, שאין בזה מצוה כלל? דאטו אין אפשרות לחלק העבודות באופן אחר, כגון ע"י הטלת גורלות, באופן שלא היה צריך, למען המצוה, בספירה כלל? ולזאת חידש שכל שהענין נוגע לדבר שבקדושה, יחשב הדבר כדבר מצוה, ואעפ"י שאפשר באופן אחר. וז"פ וברור].

והנה לא הזכיר התוס' ר"ד בדבריו במעשה דוד אלא שהיה לו למנותם ע"י דבר אחר, כהא דיומא אבל לא הזכיר כלל מחצה"ש וכלשון הרמב"ן הנ"ל. וכן לא העלה שום חילוק בהא דדוד שאינו שייך לסוגיא ביומא מצד שהיתה ספירת כל ישראל יחד, כחילוק הרא"ם הנ"ל, ולא חילק אלא בין לצורך לשלא לצורך. ומכאן, שכל שהוא לצורך היה מותר גם ע"י דבר אחר, ולא דוקא ע"י מחצה"ש. ודבריו מתאימים לחילוק המדרש שהביא הרמב"ן, שלפי חילוק זה לא הוזכר מחצה"ש כלל כצורך הכרחי לספירה המותרת, בשום פנים. ומפרש כונת המדרש לחלק בין צורך מצוה ללא צורך מצוה. (ואעפ"י שלשון זה לא נזכר בפירוש בלשון המדרש, נראה שסובר שאם צורך חולין גם הוא לצורך יחשב, הרי גם ספירת דוד היתה לצורך, כי מה הגדרה ניתן בדברים שבחולין, שמבחינה זו גם "לשמח לבבו" הוא ג"כ צורך. ע"כ מוכרח כנ"ל, שצורך - הכונה צורך מצוה בדוקא).

א"א

אכן יש עוד צורך בביאור דעתו, במה שנזכר בפרשת כי תשא מחצה"ש, שמכאן נראה שלא הותר ע"י דבר אחר בעלמא. ונצטרך לומר שמפרש כמו שהעלינו לפי המהרש"א, שדין זה של מחצה"ש לא נאמר אלא לשעתו מצד כפרת חטא העגל, ואילו לדורות למדים משאול שמותר ע"י דבר אחר. ויתכן עוד לבאר דבריו, שעולים בקנה אחד עם דברי הגר"א באדרת אליהו, שהובאו בתשובת בעל פאה"ש וז"ל שם: כי תשא, הוא מצוה לדורות, בכל עת שימנה אותם וכמ"ש בשאול, וכ"כ רמב"ן (מש"כ וכ"כ הרמב"ן, נראה שהוא רק לענין זה שהיא מצוה לדורות, משא"כ במה שיוצא מדבריו שלדורות א"צ למחצה"ש דוקא, בזה ל"נ כן מהרמב"ן וכנ"ל). אבל עכשו לא נצטוו למנות כלל עד חומש הפקודים. ואין המצוה לדורות שיתנו מחצה"ש במנינם, שהרי שאול פקד בבזק ובטלאים וגם לא שיתנו על האדנים, שהרי כבר נבנה המשכן. וגם מה שאמר "זה יתנו" לא נצטוו למנות, אבל הציווי לדורות נסתיים בפסוק ראשון, ו"זה יתנו" הוא ציווי לעכשו על עבודת המשכן בלא מנין. וע"ז בא הציווי "לא ירבה ולא ימעט" וכו', וע"ז אמר: תרומת ה' ונתת על עבודת וכו' (וכפירש"י שהוא על האדנים). והשקלים לקרבנות לא נכתבו בתורה וכו', ע"כ. ובה מיישב בעל פאה"ש סוגית הגמרא יומא הנ"ל שלא הביא הכתוב מני תשא, כהערת המהרש"א, כיון שממש אין יוצא הדבר מפורש איך למנות ואיך לא למנות, עי"ש בדבריו.

ועדיין שיטת הגר"א צריכה ביאור, שהרי בפסוק ראשון, שנאמר בתור מצוה לדורות, ג"כ נאמר "ונתנו איש כפר נפשו לה", ואיך זה ניתן להתפרש כשמתפקדים ע"י דבר אחר, מבלי שיתנו כופר נפשם לה? ונראה שהמלה "כופר" תתפרש בפסוק, לא במובן כפרה, אלא במובן תמורה (והוא בדוגמא למה שבס"ד שבגמרא (ב"ק מ). רצו להעמיד הדעה שכופר דמי ניזק, שסובר **כופרא ממונא**, ולפ"ז המלה "כופר" ודאי מתפרשת במובן של תמורה). וא"כ לא הוזכר כאן ענין כפרה כלל, רק לתת תמורת נפשו, כלומר ספירה ע"י דבר אחר, אכן עדיין המלה "לה" אינה מובנת. ונצטרך לומר שמלה זו חוזרת לראש הפסוק, היינו, **שכי תשא את ראש בני ישראל לה'**, כלומר -- לצורך דבר מצוה. ובה יתישב מאד החילוק שלימדנו התוס' ר"ד שלא התיר הכתוב המנין אלא לדבר מצוה בדוקא, וכפי שדייק מהא דדוד, אולם עדיין קשה היכן נרמז דבר זה בדברי הכתוב, אבל לפי הנ"ל, הרי זה באמת יוצא מתוך דיוק הכתוב בכי תשא.

א"כ, מוסברים ומאירים דברי התוס' ר"ד, שהם ממש באותה שיטה של הגר"א, שלדורות יש הקפדה רק שימנו ע"י דבר אחר. והא דמחצה"ש לא הוזכר כלל בענין הספירה, שלא נאמר אלא לשעתו, ושני ענינים שונים, שאינם שייכים זל"ז כלל, נכתבו בפרשתנו.

א"ב

אמנם הסוגיא ברכות ס"ב: נראית מנוגדת לזה, כשם שהערו מננה לשיטת המהרש"א. שהרי משם יוצא מפורש שע"י כופר היתה ספירה **מותרת** וזה שלא כהמד"ר, וכפי הרמב"ן בשמות ומכאן נראה גם שאין גמרא זו דורשת כהאדרת אליהו המלה "לה" במובן של הצורך בדבר מצוה דוקא. ואם כן, הרי מוכרח שהצורך במחצה"ש גם לדורות נאמר. וכן הוא באמת פשוט לשון הגמרא: "וכיון דמנינהו, לא שקל מינייהו **כופר**" ולא הזכיר מנין המותר אלא ע"י כופר. וצ"ע בזה. ואולי ירשו הביטוי "לא שקל מינייהו כופר", שהכונה על השטן **המשחית** והיינו שלא **התחשב** עם הכופר, ולעולם נאמר שיואב לקח כופר, אם בשקלים ואם במנין ע"י ד"א, על משקל "תמורה" וכנ"ל. ועדיין ד"ז צ"ע, כי זה נגד המשמעות הפשוטה של הגמרא.

איך שלא יהיה בהתאמת הסוגיות, משיטה זו יוצא ברור להלכה, שלדורות מותרת הספירה לצורך מצוה כל שהיא ע"י דבר אחר, ומחצה"ש הוא לאו דוקא. ובכה"ג מותר, כנראה, לשיטה זו, גם כשסופר כל ישראל יחד.

י"ג.

ומה יקרא דבר מצוה, שלצרכו הותרה הספירה? הגדרה בענין זה נראה שיש ללמוד ממה שמציגו לענין **שבת**, שדבור חול אסור ודבור של מצוה הותר (שבת קנ.). ועפ"י אמרו שם שמותר לשדך התנוקות וללמד אומנות, כי זה דבר מצוה יחשב, וכן אמרו שם שהולכים לבתי כנסיות ובתי מדרשות, טרטיאות וקרקסאות, לפקח על עסקי רבים, כי עסקי רבים נחשבים לדבר מצוה.

ועי' עוד או"ח תקמד לענין צרכי רבים בחוה"מ בביאור הלכה לבעל הח"ח זצ"ל, שהביא מהפמ"ג שלצרכי רבים מותרת המלאכה גם ע"י קבלת שכר, כמו במלאכה לצורך מצוה "ההוא ג"כ כצורך מצוה". ואף המחצה"ש שחולק בזה י"ל שאינו אלא בגונא דהתם לתקן הדרכים ולהסיר המכשולות אבל צרכי הרבים בדומה להני שהותרו לצורך שבת כנ"ל, שהיא השתדלות אצל הרשות לשלום הצבור גם לדעתו ה"ז כצורך מצוה.

א"כ בנידון דידן שהמפקד נצרך להביא תועלת למדינה מהרבה בחינות ודאי יחשב דבר מצוה, והוא בכלל "לצורך" שבכה"ג הותרה הספירה ע"י דבר אחר. וכן נראה לדייק מדברי התוס' רי"ד עצמו, שבשעת מלחמה מותרת הספירה, ואפילו לצורך מלחמת **הרשות**, שהרי לא הזכיר לאיסור אלא שלא בשעת מלחמה. א"ו שגם מלחמת רשות, כיון שאין יוצאין לה אלא לצרכי האומה (עי' ברכות ג: ורמב"ם הל' מלכים) שוב ה"ז בגדר צורך מצוה.

וכן מסיק בפשיטות בעל פאה"ש בתשובתו הנ"ל, עפ"י דברי הגר"א, שלצורך היינו לצורך מצוה, שמשו"כ מותר מנין האורחים ע"י דבר אחר. הרי שנוקט שאפילו הזמנת אורחים וכיבודם כראוי, ג"כ בכלל דבר מצוה יחשב לניד"ד.

י"ד.

וכן מוכח בפשיטות, שלצורך מצוה מותר המנין, עכ"פ ע"י דבר אחר, וכל שאין מנין כל ישראל, ממה שהסנהדרין עומדים למנין וכלשון המשנה בסנהדרין (מ'). ואעפ"י שגם לדב"מ אסור למנות לגלגלת, י"ל שהיו מונים ע"י הצבעה וכמו בפייס, או שהיו מונים ע"י הדעות שנרשמו ע"י סופרי הדיינים כמבואר שם, א"כ היה מנין ע"י **הכתב**. עכ"פ מוכח בבירור שבכה"ג הותר. וכן בהא דמצוינו בכל דוכתי כשנחלקו חכמים **ונמנו וגמרו**, וכהא דמחלוקת ב"ש וב"ה בגזירת י"ח דבר (שבת י"ז) "נמנו ורבו", ופירש"י באו למנין ונמצא של ב"ש מרובים. והיתה זו ודאי עמידה למנין ממש ולא רק השערה בעלמא כמפורש שם: נעצו חרב בביהמ"ד הנכנס יכנס, היוצא אל יצא, ופרש"י לפי שהיו רוצים לעמוד למנין. ולא נזכר בשום מקום שהיו צריכים הסנהדרין בכל כה"ג להביא מחצה"ש כופר נפש.

וכן עמא דבר, בכל אסיפות ודיונים בעניני צבור ותקנת הכלל, שעומדים למנין ע"י הרמת ידים, ולא מצינו בזה שום מערער ומפקפק.

ט"ו.

האחד שיצא לחלק בדבר זה הוא ניהו מרן הגאון החת"ס זצ"ל בתשובתו הנ"ל. לדעתו יש ג' חילוקים בדבר: שלא לצורך מצוה כלל: לצורך מצוה, אולם **כונתו** למנין: לצורך מצוה **שלא** לכונת מנין. באופן הראשון אסור באיזו צורה שהיא, באופן ה' מותר רק ע"י מחצה"ש (וכאמור, בזה"ז שאין מקדש לא יצויר היתר זה כלל): באופן הג' מותר ע"י דבר אחר.

ציור זה האחרון הוא לדעתו ענין הפייס שהיה במקדש, שלא היתה זו ספירה כלל "שהרי בין כך לא נודע מספר העם ההוא, רק במקום שכלה מנין שאמר האומר, ויש שהיה צריך לסבב ב"פ או ג"פ או רק חצי ההיקף, ובמה יודע איפוא מספר הכהנים". וע"כ אין ללמוד זה לאיסור מקרא דכי תשא אלא היא "מצוה מחודשת מדברי קבלה". ודחק עצמו לפי"ז בהא דמייתי שם משאול, ומפרש שגם שם לא היה מנין. וכתב שנתעורר לזה מהמג"א שכי (סי' קנו, ליקוטים) וז"ל: אסור למנות ישראל, אפי' אינו מכין למנות אלא להטיל גורל וכו', ופירש כונת המג"א בנוסח הנ"ל, שבפייס אין מנין כלל.

אולם כל דבריו דחוקים, וכבר השיג עליו בדברים נכונים בעל פאה"ש שבמפקד שאול בא מספר יוצאי הצבא, והוא בפשוטו מנין רגיל. ובמש"כ מהמג"א, לעני"ד לשונו נראה **ההיפך** ממה שרוצה להטעין בדבריו, שהרי כתב "אסור למנות ישראל" הרי שקראו מנין. ומש"כ שבפייס אינו מונה ולא נודע המספר הכללי של הכהנים, מה בכך? סו"ס מונה הוא הכהנים העומדים בשורה מזה שהפיס מתחיל ממנו. וכן אם ממשיך לספור מראש השורה כשמגיע לזה שהפיס התחיל ממנו, הרי נודע המספר של כל הכהנים גם יחד, ומה בכך שממשיך אחר כך למנות עוד פעם? ודברי המג"א מתפרשים כפשוטם, שבא לומר שאיסור המנין הוא גם כשאין לו ענין במנין מצד עצמו אלא לאיזה שהוא צורך אחר כגון לצורך הפייס, כי לא בכונה הדבר תלוי אלא בעצם עובדת הספירה. ומתוך שהביאו ע"י בגמרא להוכיח האיסור מהא דשאול, ששם היה כן מעונין במנין, אנו שומעים שאליבא דאמת אין שום חילוק בדבר ובין שכונתו למנות לשם ידיעת מנינם, בין שכונתו לצורך אחר שהוא, ע"י ד"א מותר, ושלא ע"י ד"א אסור.

ט"ז.

שלא כחילוקו של הגאון החת"ס זצ"ל בין מנין הפייס לשאר מנינים, אנו שומעים מפורש מתוך התוס' רי"ד הנ"ל, שחילק בין מנין דדוד להא דיומא לפי שהיה שלא לצורך מצוה ואילו זה היה מותר ע"י דבר אחר ולא רק ע"י מחצה"ש.

וכן יוצא מפורש בדעת הרמב"ם (פ"ד מתו"מ ה"ד) שהביא לאיסור למנות את ישראל מהכתוב בשאול ולא הביא מהכתוב בתורה בכי תשא. שמענו דעתו שאין צורך בשום מנין שהוא למחצה"ש דוקא שאל"כ היה לו להביא זאת להלכה. כן יוצא מהרמב"ם דלא ס"ל לחילוקו של הרא"ם לפי רש"י שכסופרים **כל** ישראל יש צורך במחצה"ש דוקא שהרי לא הביא זה להלכה.

כן שמענו מהמהרש"א יומא שהתקשה כנ"ל למה לא הביאה הגמרא בזה המקור מכי תשא, שאינו מחלק חילוק של החתי"ס.

[ואילולא דמסתפינא הוה אמינא בחילוק המדרש בין ספירה לצורך לספירה שלא לצורך, שהוא בכלל לא עפ"י ההבחנה אם הוא צורך מצוה או לא, אלא עפ"י החילוק שרמז לנו המג"א שהביא החתי"ס הנ"ל. והיינו שיש ספירה לשם קבלת המניין המדויק, וזוהי התכלית והכונה שבה. וישנה ספירה שהתכלית אינה ידיעת המנין כשלעצמו, ואעפ"י שלשם מטרתו הוא אמנם צריך הוא לספירה. אולם זה אצלו בגדר אמצעי, ולא בגדר תכלית. ומה שאמרו שספירה שהיא שלא לצורך אסורה, היינו, שלא לצורך מגמה אחרת שהיא, אלא רק לשם ידיעת המספר וזוהי הדוגמא של דוד, כפי שכתב הרמב"ן, שהיתה כונתו לשמוח בזה שמולך על עם רב, שבזה עיקר הידיעה של המספר היא התכלית. לא כן בכל ספירה אחרת, כגון ספירה של אנשי הצבא לשם מינוי שרי צבא עליהם שהוא לפי המספר, שרי עשרות ושרי מאות וכו', וזו היתה המטרה בדגלים וכן בחלוקת וארץ. שהמנין של שבט היה נחוץ לשם קביעת החלקים וכל כיו"ב, בכל אלה המנין אינו מטרה מצד עצמו, אלא הוא משמש רק אמצעי לצורך אחר, זהו מה שנקרא בלשון המדרש "לצורך", כלומר למען מטרה אחרת ולא למען עצם המנין כמטרה.

והנפ"מ בזה נראית פשוטה, שכל שסופר למען מטרה אחרת, אם סופר גם ע"י דבר אחר, אין כאן ספירת ישראל כלל, לא מצד הבהפועל, שהרי סופר הטלאים או הבזקים, וכל כיו"ב, ולא מצד המגמה הסופית, שהרי אין מטרתו כלל בספירת ישראל, ע"כ ה"ז מותר. אולם כשמטרתו עצם המנין גם אם יספור ע"י דבר אחר, מכל מקום הרי ע"י הוא מקבל המנין של ישראל. ובזה קיימת טענת החתי"ס שם בראש דבריו, שכתב בענין החילוק בין שסופרם לגלגלותם לבין שסופרם ע"י אצבעות "שהוא דבר שאין לו שחר". ונימוקו ברור, שהרי סו"ס מקבל המספר ע"י ז'.

אכן, כל שסופר ע"י מחצה"ש נראה שיותר גם באופן זה, ובזה הוא שמדובר בכתוב בכי תשא כשסופרם מחמת חביבותם, ואז הוי ספירה ולא לצורך, כלומר לא לצורך אחר כ"א למען הספירה עצמה. וזה שלא ספרם דוד ע"י השקלים, י"ל כחלוקו אחרון של הרמב"ן, שרצה לספור גם הקטנים, והמנין ע"י שקלים אינו אלא לצורך קרבנות הצבור, ורק מבני י"ג ומעלה כמבואר שם בדבריו].

ז"ז.

ונראה פשוט, שגם לפי החילוק בין סופר כל ישראל לבין סופר מקצתם, ודאי שאין חילוק בנידון שלנו לומר, שישאל הנמצאים בא"י ייחשבו כל ישראל לענין זה, וכדברי הרמב"ם הידועים לענין חידוש הסמיכה, כי כאן ודאי יש לדון לפי המציאות, ורוב ישראל עדיין הם בחו"ל, לצערנו. וכשם שלענין יובל, משגלו עשרת השבטים בטל היובל שאין כל יושביה עליה, ולא אמרינן, שאין מתחשבים אלא עם היושבים בארץ, כן לנידון שלנו, אין כאן ספירת כל ישראל אלא רק חלק מהם. ומכיון שהספירה היא ע"י הכתב דהיינו ע"י דבר אחר, וכן ה"ז לדבר מצוה וכנ"ל, ה"ז מותר לדעת רובם ככולם של גדולי רבותינו הראשונים והאחרונים.

ונוסיף, שגם לפי חילוקו האחרון של הרמב"ן שהובא למעלה, שבדוד היתה ספירה של כל ישראל הגדולים עם הקטנים ממש וזוהי עיקר הקפידא, עכ"פ גם דבריו אמורים רק כשסופר כל ישראל, משא"כ בנידון שלנו שרוב העם הוא בחו"ל וכנ"ל. בר מן דין, הן דברי הרמב"ן לא נאמרו אלא על דרך פירוש, לפי פשוטו של מקרא. אולם להלכה אין לנו אלא כפי שיוצא מתוך הגמרא והמדרשים.

סימן יד : מלחמת רשות וגדריה

א.

במתני' ריש סנהדרין : ואין מוציאין למלחמת רשות אלא עפ"י ב"יד של ע"א. ובגמרא (ט"ז). יליף לה מקראי. לכאורה האי "אין מוציאין" וכו' ההא לעיכובא, ובדומה לשאר דינים שנמנו במתנה וצריכים ב"יד של ע"א. ואם הוציא המלך שלא עפ"י ב"יד של ע"א שלא כדן עשה, ויש רשות ביד ישראל להמרות פיה ואין בזה דין מורד במלכות (עיי' ר"מ ה' מלכים ח', ט'), וכל כיו"ב. ולפ"ז תמוה מאד מה שפירש"י בברכות (ג:) במ"ש בברייתא בענין מלחמות ב"יד, והיא הברייתא שעליה מסתמכת גמרא דידן (ט"ז). הנ"ל לביאור המשנה שלנו שנאמר בה "ונמלכים בסנהדרין", ופירש"י בזה : נוטלין מהם רשות כדי שיתפללו עליהם" מזה נראה לכאורה, שאין הסכמתם נצרכת לעיכובא, והיא רק בחינת הידור בעלמא שע"י יתפללו עליהם שיצליחו. ומזה נראה שגם אם לא נמלכו בהם אין ע"ז דין מלחמה שלא ברשות. והוא תמוה שמנין לו לרש"י לפרש טעם זה, שממנו תוצאות ונפ"מ לדינא וכנ"ל, מה שהוא נגד פשטות המשנה. עיי' בס' "יד המלך" פ"ה מה' מלכים שעמד בזה. ועיי' בס' עינים למשפט ובס' משפט הצבא בישראל, ובס' הלכות מדינה (ח"ב פ"ג) שהביא דבריהם ודחאם, ואף תירוצו הוא דחוק, וכן בס' מרגליות הים (סנהדרין שם), ואין בכל דברי הנ"ל להעלות ארוכה.

ב.

לכאורה ה"י נראה לתרץ כדלהלן : הנה כבר עמדו האחרונים, והאריך בזה ביחוד בס' "מקום שמואל" (סי' ח') איך מותרת מלחמת רשות, ואיך מותר לסכן נפשות מישראל בגלל "עמך ישראל צריכים פרנסה". כן נביא בזה קושית המניח (מצ' תכ"ה) במש"כ החינוך שמי שבא לידו מז' עממים ויכול להורגו מבלי שישתכן בדבר ולא הרגו ביטל מ"ע ועבר על לאו. והקשה המניח במה דמשמע מהחינוך שאין מצוה זו נוהגת בגוונא של סכנת עצמו : וצ"ע נהי דכל המצוות נדחים מפני הסכנה, מ"מ מצוה זו דהתורה צויתה להלחם עמהם וידוע דהתורה לא תסמוך דיניה